

# Onderwijscoördinatie van de Zusters van Berlaar

Voor het **Basisonderwijs**: Marc Mathysen  
biedt bruikbare en boeiende tips voor de  
dagelijkse onderwijspraktijk!

In vroegere Nieuwsbrieven behandelden we interessante werken voor het basisonderwijs, waarvan Marc Mathysen auteur of co-auteur is.

Als begeleider van DPB-Antwerpen en voorheen verbonden aan Berkenbeek (Buitengewoon Onderwijs Wuustwezel) kan hij op overtuigende wijze een waaier aan concrete tips en achtergrondinformatie geven die direct bruikbaar zijn in de dagelijkse praktijk. Met zijn 'no nonsense' aanpak heeft hij heel wat te vertellen aan onderwijzers!

In deze download bundelen we de twee boeken.

Marc Van Gils en Marc Mathysen,  
**De genietbare school, Garant,**  
Antwerpen-Apeldoorn, 2003 (pp.  
172).

De beide auteurs die eerst werkzaam waren in *Berkenbeek*, school voor Bijzonder Onderwijs te Wuustwezel, en nu in de diocesane pedagogische begeleiding (Mathysen) en als pedagogisch adviseur Buitengewoon Onderwijs (Van Gils), hebben een vlot leesbaar, degelijk en aantrekkelijk boek geschreven, duidelijk de neerslag van eigen, rijke ervaring. Positieve bekrachtiging boven afkeuren, ziedaar wat als een rode draad doorheen het boek loopt; bij wijze van voorbeeld geven we het volgende citaat: "*De algemene regel 'prijzen is beter dan afkeuren' ken je ontgetwijfeld. Maar hoe vaak prijs je in de dagelijkse lespraktijken, en hoe vaak verwerp je? Wees je ervan bewust of je vaker positief gedrag beloont dan negatief gedrag straft. (...) Het is belangrijk daarbij stil te staan. Negatieve opmerkingen en*

*maatregelen van de leerkracht blijken op leerlingen een grote ontmoedigende en demotiverende werking te hebben. Dat heeft rechtstreeks invloed op hun leerprestaties. Daarom is het zinvol om leerlingen veel aanmoediging te geven en zo min mogelijk te verwerpen."* (p. 102)

Vandaar dat dit boek een aanrader is voor de **zorgcoördinatoren** die sedert 1 september 2003 overal in het basisonderwijs aan de slag zijn, maar natuurlijk ook voor iedereen die in 'brede zorg' op school geïnteresseerd is. Het komt immers meermaals voor dat zij bij het zorgbeleid op school veel energie moeten steken in het op één lijn krijgen van het team of in het overtuigen van collega's om van vastgeroeste gewoonten af te stappen. Dit boek kan daarbij niet alleen bemoediging schenken maar reikt ook vele, ja talloze tips aan die in de dagdagelijkse praktijk bruikbaar zijn.

***Een driedelig geheel...***

Hier zijn natuurlijk auteurs aan het werk die wel wat kaas van didactiek gegeten hebben en dus mag je een heldere opbouw verwachten. De algemene invalshoek is die van de leraar, die staat centraal. En vanuit diens gezichtsveld behandelen de auteurs drie delen:

- de leerkracht (pp. 15 – 38);
- een positief stimulerend klimaat voor de kinderen (pp. 39 – 109);
- het team (pp. 111 – 161).

### **De leerkracht** (pp. 15 – 38)

Een eerste kort deel handelt over 'zorg voor jezelf' (tijdig 'bijtanken', tijdsbeheer en tijd maken, relativiseren, hoe je kalmte bewaren). Ook het nadenken over het eigen verbeterwerk wordt hier raak weergegeven: worden de kinderen beter van al mijn verbeterwerk? Indien niet, gebruiken we die energie dan niet beter voor iets anders...? Het tweede deel gaat onder de titel 'Hoe ga ik om met kinderen?' en onderlijnt in de vele voorbeelden (leertoon, luisteren, waarderen) eens te meer het belang van een positieve instelling. De paragraaf over 'onomkeerbaar taalgebruik' (p. 28) is tekenend. Uitgangspunt is: wat ik tegen kinderen zeg, moeten ze ook tegen mij kunnen zeggen zonder te zondigen tegen de regels van de beleefdheid. Dit geeft allicht soms te denken...

Ook over rapporten en het niet altijd absolute belang ervan, lees je waardevolle zaken (pp. 31 – 34). Zo stellen de auteurs radicaal "Weg met de mediaan!" Zij vinden het beter om kinderen te vergelijken met hun eigen vorige prestaties dan met die van de middelste leerling.

In een laatste deel van dit eerste hoofdstuk handelen Van Gils en Mathyssen over de noodzaak te werken aan een eigen professionaliteit. Het leren van collega's krijgt daarbij terecht veel aandacht. Bij elkaar in de klas komen hoort daar onmiskenbaar bij maar is voor vele leerkrachten nog een brug te ver op dit ogenblik. De auteurs stellen: "*Velen belijden nog 'koning, keizer, admiraal, baas in het eigen klaslokaal'. Nochtans liggen hier heel wat mogelijkheden om elkaars professionaliteit te verhogen, en zeker*

*ook om elkaar als collega beter te begrijpen. **Het hospiteren is een sleutel tot een goede teamwerking.**"* (p. 37)

### **Een positief stimulerend klimaat voor de kinderen** (pp. 39 – 109)

In tien onderdeeljes wordt in dit kernstuk van het boek ingegaan op de vele facetten van een positief en stimulerend klimaat. Auteurs gaan er immers (terecht) vanuit dat er aan zo'n klimaat moet gewerkt worden, het komt niet zomaar uit de lucht vallen!

Veel komt hier aan bod en talrijk zijn de bruikbare tips. We kiezen hier niet om een lange opsomming te maken – je kan beter zelf op ontdekkingstocht gaan in het boek! – wel halen we enkele markante of interessante passages aan.

Op pp. 44 – 46 lezen we wat een leerkracht allemaal zelf kan doen bij kinderen die zich niet goed voelen. Doorverwijzen naar specialisten moet natuurlijk waar nodig maar er zijn heel wat dingen die we als opvoeders zelf kunnen opvangen. De vragen die je je als leerkracht kan stellen (< Ter Horst) helpen je al een heel stuk verder, zie pagina 45.

De concrete voorstellen die de auteurs doen om met kinderen tot rust te komen, willen we hier integraal weergeven. Hopelijk zijn ze uitnodigend en inspirerend voor vele onderwijzers!

- *Dagelijks even tijd maken voor stilte*
- *naar muziek luisteren die je raakt*
- *ruimte laten voor vragen en dingen die je niet begrijpt*
- *af en toe vertragen, ergens de tijd voor nemen*
- *regelmatig in de natuur vertoeven*
- *gedichten lezen, kunstwerken bewonderen*
- *verhalen vertellen, poppenkast spelen*
- *veel voorlezen, **en tot in het zesde leerjaar** (p. 51).*

Aansluitend op wat de auteurs over bij elkaar hospiteren schreven (zie eerste deel), komt deze angel ook in de interessante bladzijden over differentiatie weer prikken (pp. 60 – 63). Individualisering en differentiatie is iets wat je als individuele leerkracht niet volhoudt, het is teamwerk! Maar de

praktijk blijft tot op heden dat we, om kinderen extra ondersteuning te geven, ze uit de klas halen. Indien de hulp echter (meer) in de klas wordt gegeven, kan gezamenlijk gezocht worden naar een aangepaste aanpak. Terecht stellen Van Gils en Mathyssen dat de lerarenopleiding zich nog steeds hoofdzakelijk focust op klassikaal lesgeven en dat de didactiek om kinderen met een verschillend niveau te instrueren nog te vaak ontbreekt.

Een ander interessant item wordt behandeld op de pagina's 94 – 96. Het dalend geboortecijfer<sup>1</sup> heeft hier en daar in onze kleuterscholen tot gevolg dat een indeling in leeftijdsgroepen niet meer zo vanzelfsprekend is. Van andere indelingen, b.v. in leefgroepen worden de pro's en contra's op de apothekersweegschaal gelegd en vaak nemen ook de ouders deel aan het debat! De auteurs geven hier een interessante benadering waarbij we vernemen dat kleuterleidsters bij zo'n keuze niet voor de makkelijkste oplossing kiezen en dat de kinderen bij deze indeling echt niets tekort komen!

En is speelplaatsverfraaiing op dit ogenblik een 'hot item' in je school, lees dan maar eens de bladzijden 96 – 97, waarbij natuurlijk niet iedereen even ver zal willen of kunnen gaan in de uitwerking van de plannen.

Belangrijk zijn de '**Tien actiepunten voor een krachtige leeromgeving**' die je op de pagina's 99 – 105 vindt. Hier krijg je vakkundige info, die wel elke leerkracht weet of in zijn opleiding gehad heeft. Maar ze herlezen, mét de commentaar van de beide auteurs, is verfrissend. De tien actiepunten geven we even weer, aan u om verder te lezen in het boek...:

1. Doelen duidelijk maken
2. Goed oriënteren op de opdracht
3. Niet alles vertellen
4. 'Leren van elkaar' stimuleren
5. Betrappen op het goede
6. Tijd nemen en tijd geven
7. Als leerkracht model staan

---

<sup>1</sup> Het boek is uitgegeven in 2003 ... ondertussen is de toestand in heel wat scholen danig veranderd.

8. Aandacht geven aan transfer
9. Fouten mogen maken en er iets mee doen
10. Op tijd met de les stoppen

Ook over het klassieke 'niveaulezen' lees je op pagina 102 een kritische kanttekening!

**Het team** (pp. 111 – 161)  
En zo komen we bij het laatste hoofdstuk: als leerkracht leef je niet op een eiland, je bent een deel van een groter geheel. **Eigenlijk zou elk schoolteam dit gedeelte gezamenlijk moeten doornemen omdat het zo herkenbaar is!**

De auteurs pleiten ervoor om grootschalige vernieuwingen terug te brengen tot **concrete en haalbare verbeterpunten**. Of: van 100% idee naar 15% actie!

Een uitgebreid en inhoudelijk sterk onderdeel handelt over de "ouders als volwaardige partners" (pp. 120 – 135), waarbij naast de vele kansen en positieve samenwerking tussen school en ouders ook over de grenzen, de verschillen en moeilijke gesprekken wordt gehandeld. Belangrijk is het te beseffen dat ouders tijd nodig hebben (zowel voor wat betreft niet zo positieve boodschappen over hun kinderen als in verband met bepaalde beslissingen in klas- of schoolverband). Eén uitspraak van beide auteurs begrijp ik minder goed. "*Anderen (ouders) engageren zich in de participatieraad. Ze kunnen vanuit hun ervaring vaak een goede inbreng hebben. Wij zijn er zelfs voorstander van om een ouder voorzitter van de participatieraad te maken.*" (p. 127) Vertaald naar de huidige schoolraad waar dit nu voorzien is, ben ik daar persoonlijk niet zo zeker van, enerzijds gezien de complexiteit van het onderwijs, anderzijds gezien het gebrek aan continuïteit in de oudergeleding. Hebben de auteurs genoeg nagedacht over de consequenties? Vragen ouders dergelijk voorzitterschap...?

Op pagina's 138 – 139 vind je een interessant en degelijk stramien voor de teamvergadering: voorbereiding, eigenlijk overleg, achteraf. Hier staat

belangrijke info voor directies en zorgcoördinatoren! Ook het onderdeel 'Taakverdeling' (pp. 140 – 144) is een voltreffer. Het gaat daarbij niet enkel om het uit handen geven van de taken, maar ook van de verantwoordelijkheid! Daarbij denk ik aan directies en leidinggevendenden: moeten we inderdaad niet durven delegeren en dus vertrouwen hebben in de medewerkers? En dan rollen we als vanzelf in 'het kernteam' (pp. 144 – 147): in zoveel basisscholen is ondertussen zo'n kernteam (of pedagogisch team, kerngroep, ...) van start gegaan: de tijd dat een directeur rustig alles alleen kon beredderen, ligt immers al lang achter ons. Hier toch weer een citaat dat de 'kern' (!) van de zaak goed weergeeft: *"Het is van het grootste belang dat het kernteam niet geïsoleerd werkt en geen beslissingen neemt in de plaats van het schoolteam. Wederzijdse informatiedoorstroming is noodzakelijk, wetend dat hoe meer mensen over hetzelfde nadenken, hoe beter de uiteindelijke oplossingen zijn."* (p. 145)

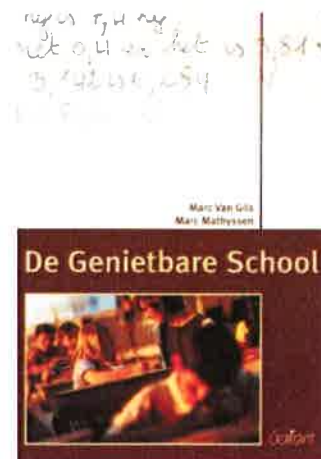
Bij het onderdeel 'reflectie, evaluatie en feedback' (pp. 155 – 156) vind je werkbare en praktische tips in een luchtige verpakking (zie: speelse werkvormen). Lezenswaard is de aanbeveling niet in formaliteiten en vaste gewoontes te vervallen zonder regelmatig evalueren van het overleg zelf: doen we het goed? Trekken we besluiten (en voeren we die ook uit)? Het boek eindigt met het relaas van een geslaagde tweedaagse (pp. 157 – 160).

Twee **bijlagen** sluiten dit boek af: een vragenlijst vanuit de school voor de ouders. Via het peilen naar de interesse van ouders voor deelname aan schoolse en parascolaire activiteiten kan de betrokkenheid verhoogd worden. Het tweede is een lijst die ouders aan het einde van het schooljaar meekrijgen en waarin de school feedback krijgt over een aantal zaken:

- niveau en wijze van aanbrengen van leerstof
- schoolomgeving
- betrokkenheid en contactmogelijkheden van de ouders

- buitenschoolse uitstappen,...

Als appendices volgen dan nog een bibliografie (pp. 168 – 170) en een handig trefwoordenregister (p. 171).



### **Enkele slotgedachten...**

Ik heb dit boek graag gelezen. Je zou van haast elke bladzijde een (raak) citaat kunnen weergeven en ook de ingelaste (bezinnende) teksten zijn bijzonder inspirerend. Enkele storende taal- en zef fouten konden echt vermeden worden maar doen uiteraard niets af aan de inhoudelijke boodschap.

Er komt enorm veel aan bod dat het handelen van leerkracht en team ten goede komt. Voordeel is dat dit een echt 'opzoekboek' voor het hele team kan worden (zie het trefwoordenregister op pag. 171!), nadeel uiteraard dat een aantal items slechts aangeraakt worden en daarom duidelijkheid missen (vb. zingeving en motivatie pag. 80 e.v.; het maken van een sociogram op pag. 85 wordt niet uitgelegd, idem met 'axenroos' op dezelfde pagina). Hier is dus werk weggelegd voor de zorgcoördinator die op zijn of haar beurt verder op zoek gaat. Maar wat ver overheerst is de overvloed aan echt bruikbare tips, waarvan we er in de loop van onze bespreking heel wat aangaven.

Ja, dit boek verdient een (ere-)plaats in de schoolbib en het mag er wat 'gebruikt' uitzien, want dat wil zeggen dat men er iets mee doet!

Marc Mathyssen, **Een school op mensenmaat**, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2010, 168 pagina's

Het is niet de eerste keer dat deze auteur aan bod komt in onze boekbesprekingen. Reeds in 2006 maakten we een recensie van het knappe boek *De genietbare school*, dat Mathyssen samen schreef met Marc Van Gils.

Mathyssen focust op de persoonsgerichte benadering in het onderwijs en gaat uit van drie basisbehoeften die dan ook de **drie grote delen** van het boek uitmaken:

- **competentie** (pp. 13 – 66);
- **autonomie** (pp. 67 – 116);
- **relationele verbondenheid** (pp. 117 – 156).

Met deze benadering wordt de leerkracht op de eerste plaats gezien als mens, iets dat best wat explicietere aandacht mag krijgen: immers, "*je persoonlijkheid is je belangrijkste instrument als leraar*" (p. 11).

Bij het *eerste deel* over **competentie** volgen de verschillende hoofdstukjes elkaar snel op, dit levert wel niet altijd een goed samenhangend geheel, maar de stukjes zijn op zich wel interessant. Een positief zelfbeeld, zelfvertrouwen en zelfzorg zijn nodig om iets te "kunnen". Kinderen moeten aanvoelen dat een goed leerproces belangrijker is dan goede leerresultaten. Gevarieerde werkvormen maken het mogelijk dat kinderen op eigen ritme en niveau werken. En zo gaat de auteur verder met vele kleine hoofdstukjes die verder puzzelen aan alles wat competentieverhogend kan werken, en dat steeds vanuit die 'menselijke' invalshoek: doe aan zelfevaluatie, maak tijd voor individuele gesprekken met de kinderen, beleef deugd aan je job, stimuleer vertrouwen. In grijze kaders staan teksten van auteurs of citaten van leerkrachten met hun ervaringen. Deze teksten zetten de inzichten van de auteur kracht bij. Complimenten en waardering, hoe feedback geven, sober

met toetsen maar wel breed evalueren: het wordt allemaal kort maar goed uitgewerkt, zeer concreet en praktisch en dat is allicht ook wat leerkrachten vragen. Bij 'confronterende feedback' pleit de auteur voor eerlijkheid: *hard op de inhoud, zacht op de relatie*. Een boeiend citaat vond ik dit: "*Je kan de ouders voor een moeilijk gesprek beter mondeling uitnodigen dan via een berichtje in de schoolagenda. Als er wat spanningen zijn, werkt schriftelijke communicatie nog meer achterdocht in de hand. Als je e-mails gebruikt om conflicten op te lossen, dan verhoog je de kans op escalatie van het geschil*" (p. 39). Het mag gezegd: doorheen het boek staat er zo heel wat goede raad en vinden we ook interessante cases die inspirerend kunnen werken. Lees zo op pagina's 55 – 56 het 'middagspelenproject' van de Vrije Basisschool van Merksplas. Ze wonnen er een prijs mee...

Nog iets over hospiteren, wat hier en daar wordt toegepast maar waar leerkrachten soms nogal huiverachtig tegenover staan. Lesgeven is een solistisch beroep, zo luidt het op pagina 62. Als we dus eerlijk en open willen spreken over onze goede en minder goede ervaringen, moeten we de "comfortzone" durven verlaten. Hoe moeilijk ook in het begin, het doet je groeien (p. 62 – 63).

Zo belanden we bij het *tweede deel* dat handelt over **autonomie**: in de visie van de auteur is het aanbieden van keuzes en het bieden van inspraak zeer belangrijk. Als eerste onderdeel behandelt Mathyssen "*De dwang naar uniformiteit is een gruwel*" (p. 68 e.v.). De auteur pleit zeer terecht voor marge die de eigen creativiteit van de leerkracht niet in de weg staat of beknot. Het schoolwerkplan, leerlijnen, afspraken allerhande: er moet genoeg bewegingsruimte overblijven opdat elke leerkracht naar eigen vermogen en aard kan blijven lesgeven – dan zal hij/zij ook het meest 'scheppend' zijn. "*Uniformiseren is dodelijk*", aldus de auteur op pagina 72 en met name de hang naar het beschrijven van leerlijnen

gekoppeld aan leeftijdscategorieën, vindt hij geen goede zaak: het gevaar bestaat dat niet meer bij het (reëel) bereikte ontwikkelingsniveau wordt aangesloten, maar dat naar een bepaald streefdoel wordt toegewerkt. De auteur merkt op dat in het ontwikkelingsplan voor het kleuteronderwijs van het VVKBaO géén leeftijden worden vermeld, maar enkel ontwikkelingslijnen.

In een volgend deeltje worden de processen van verandering accuraat beschreven en geïllustreerd (pp. 79 – 85). Statistisch zijn er 17% "afwijzers", maar vaak gaat daar het meeste energie naartoe. De auteur geeft goed aan dat vernieuwing geen rationeel proces is. Een belangrijk gegeven dat vaak door de overheid en soms door directies wordt vergeten, is dat leerkrachten dit heel persoonlijk percipiëren: hun mening wordt niet gevraagd, hun deskundigheid, zo ervaren ze het, wordt in vraag gesteld. Belangrijke conclusie: *"Wat ik bepleit, is terug aan te sluiten bij de leerkracht in het veld. Aansluiting zoeken vanuit respect en stoppen met top-down-vernieuwingen"* (p. 81). Dit zijn lezenswaardige bladzijden voor directies en onderwijsvernieuwers. Mathyssen heeft tenslotte een ruime ervaring en schuwt dan ook niet te stellen dat zich voortdurend moeten aanpassen aan maatregelen waarvoor je niet gekozen hebt, verlamvend werkt. *"Elke aanpassing is voor een aantal leerkrachten een stap in de vervreemding van hun eigen persoonlijkheid. (...) Mensen veranderen alleen onder invloed van deugddoende ervaringen"* (pp. 82 – 83). Misschien moet de minister deze zinnen overwegen als steeds opnieuw met verbazing wordt vastgesteld dat een flink aantal jonge leerkrachten na vijf jaren het onderwijs de rug heeft toegekeerd en elders aan de slag is gegaan. En allicht zijn dit ook wijze woorden voor al wie 'leerzorg' of 'hervorming van het secundair onderwijs' uitdoktert...



In het tweede onderdeel handelt de auteur over het "omgaan met verschillen" (p. 85 e.v.). Hij wil ook hier het vrijwaren van 'kansen' vooral centraal stellen. De volgorde is duidelijk: preventief werken, differentiëren, remediëren – niet omgekeerd! We moeten toch niet remediëren wat nog niet tot ontplooiing is gekomen? Zo ook alles i.v.m. zorg: als dat alleen nog maar gaat om herstellen en bijspijkeren, hebben we dat begrip danig verengd. Neen, preventief werken, dat is de voornaamste opdracht!

Een hele brok vormt *"Terugplooiën op jezelf"* (pp. 95 – 109): dit zijn deugddoende pagina's voor de leerkrachten (en directeurs) zelf. Zijn wie je bent, luisteren naar je lichaam, stress, stilte,...: het komt allemaal aan bod, weer in korte maar krachtige hoofdstukjes met knappe ondersteunende teksten, sommige zijn direct bruikbaar als begin van een samenkomst.

Het tweede grote deel over autonomie eindigt met de lange tekst *"Directeur zijn en worden"* (pp. 110 – 116), aanbevolen lectuur voor elke directeur omdat het zo herkenbaar, serieus en met veel liefde is geschreven...

En zo komen we bij het derde en laatste deel: **relationele verbondenheid**. Verbondenheid speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van een kind: de schoolorganisatie wordt dus uitgedaagd om regels in te voeren die bevorderend zijn voor de onderlinge verbondenheid en de groeps sfeer. Daar gaat dit deel over.

Gevoelens uiten is dus belangrijk: daartoe is er veel kans in kringgesprekken, rollenspelen, schrijf rondes, verhalen naspelen,... De SOS-strategie<sup>2</sup> kan een hulpmiddel zijn. Ook het 'uitstelschrift' van meester Danny is best de moeite, zie pag. 122. Ontstellend is de paragraaf die Mathyssen schrijft over depressie bij kinderen (pag. 123). Het deel over "Bijeenkomen" en "coachen" (pp. 125 – 131) is beslist de moeite en directeurs kunnen er heel wat bruikbare tips uithalen. Het gedeelte over coachen (128 – 131) is bijzonder nuttig voor de mentoren, die toch vaak jonge leerkrachten op een cruciaal moment in hun loopbaan ondersteuning bieden. Immers, "**het effect van je werk zal grotendeels afhangen van je eigen innerlijke gesteldheid**" (p. 131).

De twee volgende onderdelen handelen over "Tijd" en "luisteren", ook de moeite met opnieuw veel praktische tips. Eindigen doen we met "Werken aan een groep", waarbij uiteraard ook conflicten en hoe ermee omgaan, aan bod komen. Hier een citaat dat, wat mij betreft, tot een ferm statement mag uitgroeien: *Wanneer we een goede school willen, waar een warm pedagogisch klimaat heerst en waar bepaalde waarden geleefd worden, dan moeten leerkrachten dat met elkaar waarmaken, zo niet, kunnen ze niet van de leerlingen verwachten dat zij het zo doen. Voor de waarden die we aan de kinderen willen leren, hebben we niet alleen opvoeding nodig, maar vooral relaties. Alles staat of valt met hoe we in relatie staan* (p. 149). Aan 'teambuildingsdagen', wat teams nogal eens organiseren, geeft de auteur slechts een relatief belang: zonder dialoog kan het niet lukken (p. 150). En natuurlijk zijn er wel eens conflicten, maar ook daar biedt de auteur enkele interessante kapstukken (pp. 153 – 156).

Na een korte afsluiting (pp. 157 – 158) volgt een interessante "Kijkwijzer" rond de drie begrippen competentie – autonomie – relationele verbondenheid (p. 159): op één A4 vindt de mentor hier

<sup>2</sup> SOS staat hier voor "Stop – Observeer – Stuur", zie pagina 121.

een uitstekend hulpmiddel bij het coachen van jonge leerkrachten. Een uitvoerige literatuurlijst sluit het boek af (pp. 161 – 165). Hier komen drie boeken in voor die in onze *Nieuwsbrieven* besproken werden<sup>3</sup>.



De **slotbalans** na de lectuur van dit boek is zeker positief. Enkele schoonheidsfoutjes hadden vermeden kunnen worden (taalfouten en onvoldoende verklaarde afkortingen<sup>4</sup>) en soms heb je de indruk de draad kwijt te geraken door de vele kleine hoofdstukjes, maar de globale indeling in de drie luiken is wel duidelijk. We begrijpen dat de auteur vanuit zijn rijke ervaring zoveel wil meedelen en goede voorbeelden en citaten aanhalen om zijn boodschap kracht bij te zetten. Die rijke inhoud die een voortdurend appèl doet op het beste in de school, maakt het boek meer dan lezenswaard en sterk aan te bevelen!

Jan Van Deuren

<sup>3</sup> Naast *De genietbare school* gaat het over: M. Colpaert, *Tot waar de beide zeeën samenkomen* (BB bij de 20<sup>ste</sup> NB van juli 2008) en Baeten/Van Looveren, *Personeel-evaluatie als positief gegeven* (BB bij de 23<sup>ste</sup> NB van januari 2010).

<sup>4</sup> CPS (p. 21)? TGI (p. 29)?